

за [Текст] // Журнал социологии и социальной антропологии. — 2002. — № 2. — С. 65.

3. Честнов И. Л. Синергетика права как один из возможных ответов на вызов постмодерна [Текст] // Синергетика и право. Труды теоретического семинара юридического факультета СПбВЭСЭП. — СПб., 2001. — Вып. 5. — С. 33.

4. *Мінімальні стандартні правила поведінки з ув'язненими* // Збірник нормативних актів з кримінально-виконавчого права України / уклад. В. М. Трубников, Ю. В. Шинкарьов. — Х. : Харків юрид., 2008. — С. 78—90.

Євген Львович СТРЕЛЬЦОВ,

д-р юрид. наук, д-р теології, професор, член-кореспондент НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України, вчений секретар ПРЦ НАПрН України

ВЕЛИКІ ІДЕЇ ВЕЛИКИХ ЛЮДЕЙ ТА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЯ В СОЦІАЛЬНОМУ ЖИТТІ

Кожен етап у розвитку людства «створює» нових політиків, державних діячів, мислителів, які створюють і реалізують нові теорії, формують нові концепції, вносять на обговорення нові ідеї, які згодом багато в чому змінюють напрямки нашого цивілізованого розвитку. Нам точно не відомо, за рахунок чого відбувається цей процес: за рахунок наших особистих мозкових властивостей, які закладені в нас з народження, чи за рахунок того «виховання», яке здійснює соціальне середовище, чи за рахунок якихось інших факторів, чи все це «пропорційно» поєднується? Точної відповіді немає. Єдине, що ми знаємо точно: такі особистості представлені у всіх областях і сферах соціального життя. Наступне питання: як потім така ідея набуває, враховуючи модний зараз термін, необхідної креативності? Який шлях проходить первісна ідея до свого втілення у життя? Як відбувається таке втілення: на проголошеному або на реальному рівні? Як суто теоретичні положення «перетворюються» в практичні реалії? Це відбувається безпосередньо, або може реалізуватися в майбутньому, або має свою постійну реалізацію? При цьому потрібно враховувати, що поряд з великими можуть існувати і так звані «маніловські» ідеї або такі, що є наукоподібними», і тоді всі «ідентифікаційні» процеси значно ускладнюються.

Але повертаючись до суто реальних ідей, наступне питання має такий зміст: а хто практично реалізує виникаючі ідеї — суспільство, яке об'єктивно відчуло таку необхідність, або розвиток історії визначається розумом і волею окремих великих особистостей? Складні питання...

Існують такі ідеї і такі постаті і в юридичному світі. При цьому вони представляють усі напрямки функціонування правової сфери. Не деталізуючи персонально, можна виділити такі групи: юристів-мислителів, юристів-політиків, юристів-дипломатів, юристів-практиків, в першу чергу, видатних адвокатів. Безумовно, до цього «співтовариства» з повним правом має бути включеним і Чезаре Беккарія Бонесано (італ. *Beccaria Bonesana Cesare*), мислитель, правознавець, громадський діяч.

Тому, враховуючи особу Чезаре Беккарія та його ідеї, які викладені в книзі «Про злочини і покарання» [1], ми звернемося до аналізу проблеми, найменування якої винесено в заголовок цієї статті та яка останнім часом стала широко обговорюватися в українському юридичному середовищі.

Однак, як видається, почати слід з більш загальних проблем, які скоріше повинні більш визначити науково-методологічний підхід до аналізу цієї складної проблеми. Необхідно додати, що необхідність такого підходу в дослідженні цієї проблеми «підказує» і книга Чезаре Беккарія, в якій основні кримінально-правові інститути аналізуються багато в чому саме з змістовно-методологічних позицій.

Такий підхід виглядає обґрунтованим, тому що, як прийнято вважати, ще на рубежі ХІХ—ХХІ століть наука з суто теоретичних положень почала перетворюватися на продуктивну силу суспільства, а зараз кожна цивілізована держава, плануючи свій подальший розвиток, обов'язково досліджує і враховує при прийнятті остаточних рішень положення науково-технічного прогресу, які багато в чому засновані на наукових ідеях і теоріях.

Якщо говорити більш детально про поняття і визначення, які існують у науковій сфері, то, на нашу думку, спочатку потрібно визначитися з змістовним використанням багатьох понять цієї сфери, тому що багато з тих, що сьогодні пропонуються, є, у кращому випадку, дискусійними.

Почати слід з того, що нагадати: поняття наука, як відомо, має кілька визначень. У гносеологічному вимірі наука розглядається як система знань, яке являє собою ідеальне утворення, специфічне духовне явище, необхідний компонент науки, без якого вона не існує як цілісність. Однак наукові знання — це ще не наука в справж-

ньому розумінні. Такою наука стає лише тоді, коли здійснюється процес створення нового знання. Таким чином, продуктом науки є нові знання [2, 470].

В аспекті нашого дослідження наука — це розробка і систематизація нових знань про суспільство і, як її мета, отримання максимально точних наукових знань про навколишній соціальний світ. Таке розуміння науки формулює для неї і свої завдання. Нас цікавитимуть науки про суспільство (громадські та гуманітарні) в поєднанні з галузями знань про мислення і пізнання (логіка, гносеологія, епістемологія, герменевтика та ін.). Кожна з названих груп наук може бути піддана подальшій систематизації. В той же час, як відомо, для сучасної науки все більш характерним є посилення взаємозв'язків між такими галузями та все більшою наявністю інтегративної тенденції у розвитку кожної з них.

Основною формою існування і розвитку науки є наукове дослідження. Наукове дослідження, як відомо, — це діяльність, спрямована на всебічне вивчення об'єкта, процесу або явищ, їх структури та зв'язків, а також отримання та впровадження у практику корисних для людини результатів. Фундаментальні гуманітарні наукові дослідження, які нас цікавлять в цьому дослідженні, — це експериментальна або теоретична діяльність, спрямована на одержання нових знань про основні закономірності розбудови, функціонування і розвитку людини, суспільства, держави. При цьому теоретичний рівень дослідження, на відміну від емпіричного, характеризується переважанням у своїй змістовно-методичній наповненості логічних методів пізнання. Тут досліджувані об'єкти аналізуються і узагальнюються, пізнається їх сутність, внутрішні зв'язки, закономірності їх розвитку.

Слід звернути спеціальну увагу на те, що структурними компонентами теоретичного пізнання є проблема, гіпотеза і теорія, кожне з яких має своє визначення і ознаки, що його характеризують. Наприклад, проблема — це складна теоретична або практична задача, способи вирішення якої невідомі або відомі не повністю. При цьому, і це також слід враховувати, розрізняють проблеми нерозвинені (предпроблеми) і розвинені, кожен вид яких також має свої ознаки.

У той же час гіпотеза є те, що вимагає перевірки та доказів припущення про причину, яка викликає визначений наслідок, про структуру досліджуваних об'єктів і характер внутрішніх і зовнішніх зв'язків структурних елементів. Кожна наукова гіпотеза має характерні властивості. Розрізняють гіпотези описові, пояснювальні і прогнозні.

У свою чергу, теорія — це логічно організоване знання, концептуальна система знань, яка адекватно і цілісно відображає певну область дійсності. Вважається, що саме теорія є найвищим рівнем синтезу знання. Вона має такі властивості, тому що являє собою одну з форм раціональної розумової діяльності. Теорія — це цілісна система достовірних знань, яка не тільки описує сукупність фактів, а й пояснює їх, виявляє походження і розвиток явищ і процесів, їх внутрішні і зовнішні зв'язки, причинні та інші залежності. Всі положення і висновки, які містяться в теорії, обґрунтовані і доведені. Теорії класифікують по предмету дослідження.

Якщо продовжити аналіз пізнання, цього структурного компонента теоретичного осмислення, то в сучасній методології науки виділяють такі складові теорії: вихідні підстави — поняття, закони, аксіоми, принципи і т. д.; ідеалізований об'єкт — теоретична модель якоїсь частини дійсності, істотні властивості та зв'язки досліджуваних явищ і предметів; логіка теорії — сукупність певних правил і способів доведення; філософські настанови та соціальні цінності; сукупність законів і положень, виведених в якості наслідків з даної теорії тощо.

Також слід враховувати, що структуру теорії утворюють поняття, судження, закони, наукові положення, вчення, ідеї та інші елементи. Поняття — це думка, що відображає істотні і необхідні ознаки певної множини предметів чи явищ. Категорія — це загальне, фундаментальне поняття, що відображає найбільш істотні властивості і відносини предметів і явищ та ін.

Також потрібно враховувати, що науковий термін, котрий є теж обов'язковим в наукових дослідженнях, — це слово або сполучення слів, що визначає поняття, що застосовується в науці. Саме сукупність понять (термінів), які використовуються в певній науці, утворює її понятійний апарат. На думку філософів, поняття, судження, умовиводи — це так звані елементарні одиниці знання [3, 5].

Якщо продовжити існуючі визначення, то, наприклад, судження — це думка, в якій стверджується або заперечується що-небудь. Принцип — це керівна ідея, основне вихідне положення теорії. Принципи бувають теоретичними та методологічними. Аксіома — це положення, яке є вихідним і з недоказовості якого, за встановленими правилами, виводяться інші положення. Закони можуть бути класифіковані за різними підставами. У зв'язку з цим за основними сферами реальності можна виділити, наприклад, закони природи, суспільства, мислення і пізнання; за обсягом дії — загальні, загальні та приватні.

Закономірність — це сукупність дії багатьох законів; система істотних, необхідних загальних зв'язків, кожна з яких становить окремий закон.

Положення — це наукове твердження, сформульована думка.

Вчення — це сукупність теоретичних положень про будь-яку область явищ дійсності.

Ідея — це нове інтуїтивне пояснення події або явища; визначальне стрижневе положення в теорії. Вважається, що ідея — це «кінець знання і початок речі» [4, 240].

Концепція — це система теоретичних поглядів, об'єднаних науковою ідеєю (ідеями). Теоретичні концепції обумовлюють існування і зміст багатьох правових норм та інститутів.

Трохи складніше складається положення з визначенням інших понять, наприклад, з поняттям «правова доктрина». В останній час ми все частіше звертаємося до використання цього поняття, надаємо йому необхідні первісні визначення [5, 224—225], але за цілою низкою причин, в тому числі враховуючи, що на різних етапах нашого розвитку воно неодноразово змінювало своє визначення, місце в процесі державного будівництва та суспільного розвитку, достатньо єдиного його визначення ще не має [6, 8].

Підсумовуючи викладене, потрібно сказати, що навіть тезове звернення до основних наукових понять, визначень і ознак, які їх характеризують; тлумачень, яким вони піддаються, і ін. виділяє декілька складностей, з якими ми сьогодні все частіше стикаємося. Так, в достатній кількості сучасних досліджень багато з вказаних понять трактуються, в кращому випадку, як синоніми. Але такий підхід порушує один з основних, якщо не основний закон досягнення істини при проведенні наукових досліджень, а саме — закон логічної побудови мислення або використання об'єктивних правил, яким підкоряється правильне мислення. По-друге, сучасний рівень розвитку юридичної науки, який, як вище вказувалось, поряд з певною «спеціалізацією», все більше відчуває необхідність проведення інтеграційних, взаємопов'язаних досліджень, вимагає в певній мірі упорядкувати поняття, які ми використовуємо, проводячи наукові дослідження. І тоді, по-третє, врахування цього дасть можливість більш точно визначитися з тим, як слід оцінювати продуктивні ідеї. Таким чином, свідомо популяризуючи загальний висновок, потрібно враховувати, що на запитання: що? скільки? чому? яке? як? — відповідь має дати наука; як підготувати таку відповідь — повинна визначити методика; як втілити це в соціальне життя — визначає практика.

Саме з цих позицій слід визначитися з тим, як слід розглядати великі думки великий людей: а) за змістом; б) за часом та обставинами визнання; в) за часом та обставинами реалізації та втілення у соціальну практику. І тут, безумовно, можливі схожі приклади у вирішенні цього, але кожна така ідея йде своїм складним шляхом визнання та реалізації. Такий підхід дає змогу сформулювати певні питання і стосовно ідей Чезаре Беккарія. Так що це: теорія, концепція, вчення, основоположні ідеї або щось ще?

Л і т е р а т у р а

1. *Беккариа Ч.* О преступлениях и наказаниях / Чезаре Беккариа. — М. : Стелс ; БИМПЛ, 1995. — 303 с.
2. *Філософія* / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін. ; за ред. І. Ф. Надольного. — 6-те вид., випр., і допов. — К. : Вікар, 2006. — 534 с.
3. *Йолон П.* Тенденції розвитку сучасної методології науки // Філосо. і соціол. думка. — 1995. — № 7—8. — С. 239—243.
4. *Філософія науки: системний аспект* / А. Й. Уемов, Л. Н. Терентьева, А. В. Чайковский, Ф. А. Тихомирова. — О. : Астропринт, 2010. — 360 с.
5. *Скакун О. Ф.* Теорія держави та права : підручник / О. Ф. Скакун. — 4-те вид., допов. і перероб. — К. : Алерта, 2013. — 524 с.
6. *Семеніхін І. В.* Правова доктрина: загальнотеоретичний аналіз / І. В. Семеніхін ; наук. ред. О. В. Петришин. — Х. : Юрайт, 2012. — 88 с. — (Серія «Наукові доповіді»; вип. 2).

Павло Львович ФРІС,

*д-р юрид. наук, професор, завідувач кафедри кримінального права
Юридичного інституту Прикарпатського національного універ-
ситету ім. Василя Стефаника*

ІДЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ

Сучасний стан боротьби зі злочинністю в Україні викликає багато нарікань з боку суспільства. Здавалось би, що такі претензії недоречні, адже Кримінальному кодексу України, який розроблявся тривалий час, виповнилось ледве 13 років. Але претензії, скоріше усього, слід визнати обґрунтованими. Про це свідчать і по-